

УДК 821.161.2.09

Мовчанюк Володимир

ХУДОЖНЯ СЕМАНТИКА І АРХІТЕКТОНІКА ПОЕМИ «ТАРАСОВА НІЧ»

У статті проаналізовано художню семантику і архітектоніку поеми «Тарасова ніч». Окрему увагу приділено жанровим особливостям поеми.

Ключові слова: Тарас Шевченко, поезія, художня семантика, архітектоніка, жанрові особливості.

В статье проанализированы художественная семантика и архитектура поэмы «Тарасова ночь». Особое внимание уделено жанровым особенностям поэмы.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, поэзия, художественная семантика, архитектура, жанровые особенности.

The article analyzes the fiction semantics and architectonic of the poem «Night of Taras.» Special attention is paid to the genre features the poem.

Key words: Taras Shevchenko, poetry, fiction semantics, architectonic, genre features.

Особливе місце поеми «Тарасова ніч» у творчості Шевченка великою мірою визначається тим, що хронологічно це перший твір патріотично-історичної тематики. Поема написана у Петербурзі 6 листопада 1838 року. У прижиттєвих виданнях та автографі рукописної збірки «Поезія Т. Шевченка. Том первый» (Л. Ф. 1. № 18. Арк. 79 звор. – 82 звор.) твір не датований. Ця дата зазначена у виданні «Поезії Т.Гр.Шевченка, заборонені в Росії» (Женева, 1890. С. 4–10), де фрагменти поеми надруковано за рукописом М. Г. Щербака, що не зберігся (Див. текстологічний коментар у: Шевченко Тарас. Повне зібрання творів у 12 томах. Поезія 1837 – 1847. – К., 2001. Т. 1. – С. 416–417. Текст поеми також цитуємо за цим виданням).

В поемі виразно зазвучали провідні для неї мотиви і образи: кобзар, Україна, Гетьманщина, козаки, гетьмани, могила, мотиви слави, волі («доля-воля») козацької, і найбільш помітний – мотив туги за славним минулим, героїчні образи якого мали пробуджувати почуття національної гордості й неприйняття сучасного поневоленого стану батьківщини. Власне, з ідейно-художнього комплексу цих образів і мотивів починає формуватися поетична історіософія Шевченка.

Ідейна спрямованість поеми, її політичний підтекст, що насторожив цензора і був пов'язаний з ностальгічними згадуванням про Гетьманщину, яка «вже не вернеться», але те, гідне пам'яті, яке з нею пов'язане, «повік не забудем», здобула своє яскраве художнє втілення і вираження у головному історіософському мотиві цього та інших ранніх творів на історичну тему. Власне, цими патріотичними мотивами формується образ Шевченка як поета національного, а з другого боку, і поета політично неблагонадійного. Це помітив цензор «Кобзаря» 1840, вилучивши з тексту твору рядки, що торкалися теми Гетьманщини й України (рр.15 – 16, 45 – 64, 131 – 136). На ці ж мотиви звернули увагу й тоді, коли розглядали Шевченкові твори у справі Кирило-Мефодіївського братства. Важливість історично-патріотичної теми поеми вперше акцентував П. Куліш у захопленій оцінці твору, з якого й починає свій аналіз першої збірки поета у листі до нього від 25 липня 1846: «Самое мужественное из Ваших произведений в «Кобзаре», самое оконченное и самое народное по складу и простоте есть «Тарасова ночь» (без пропусков). С ним могут поспорить «Тополя» и «Думка», но здесь история важное дело!» [1. с. 40]. До речі, додана в дужках Кулішева примітка свідчить, що, принаймні в середовищі культурної еліти, яка оточувала Шевченка, поширювалися ті примірники «Кобзаря», що вийшли без купюр. Таке припущення підтверджує, зокрема, і рукописне ілюстроване видання М. Башилова і Я. де Бальмена «Wirszy T. Szewczenka» (1844), де не тільки є всі вилучені рядки, а й збережено графічний поділ на змістово-тематичні фрагменти – так, як вони розташовані у повнішому першодруку.

В основі поеми «Тарасова ніч» – козацька битва, очолена Тарасом Федоровичем (Тарасом Трясилом, як називає його «Історія Русів») проти польсько-шляхетського війська коронного гетьмана С. Конєцпольського, що відбулася 25 травня 1630 під Переяславом. «Тарас Трясило, – писав Шевченко у приписав до поеми «Гайдамаки», – вирізав поляків над Альтою, і та ніч, в котру те трапилось, зовється Тарасова, або кровава (Бантиш-Каменський)» [2, Т. 1, с. 661]. Головним історичним джерелом поеми була «Історія Русів», що поширювалася тоді у списках. Саме у ній описана подія має назву «Тарасова ніч» [3, с. 52]. Про це свідчить і згадка у повісті «Близнецы»: «...и на этом же месце, по сказанию Конисского, совершилась кровавая, или Тарасова, ночь ...» [2, Т. 4, с. 17]. На це джерело вказують і відтворена у поемі загальна канва подій, і окремі деталі.

«Тарасова ніч» хронологічно є першою з ранніх історичних поем, які за образно-стильовим ладом відбивають характерні ознаки Шевченкової романтичної творчості. Художню особливість і своєрідність як романтичного твору визначила орієнтованість на зафіксоване у народних думках і піснях бачення національної історії. Прикметно, що Шевченко, звертаючись до тем минувшини, наратором у поемі

робить народного співця-кобзаря. «Цей образ, – писав Ю. Івакін, – з одного боку, вихоплений з життя (дитячі враження поета), а з другого – є творчим переосмисленням книжної романтичної традиції. У світовій романтичній поезії 20–40-х років (Вальтер Скотт, С. Гоцинський, Т. Падура, В. Жуковський, О. Пушкін, М. Лермонтов, М. Язиков, М. Маркевич, Л. Боровиковський, А. Метлинський, Є. Гребінка та багато інших) образ народного співця (барда, скальда, «баяна», бандуриста тощо) був традиційним» [4, с. 103]. Це можна, з одного боку, трактувати як усвідомлене художньо-композиційне рішення, а з другого, і як інтуїтивний вибір стилю, найоптимальнішого способу ретрансляції народних історіософії, суспільно-етичних та естетичних ідеалів. Бо саме народне бачення, виявлене в українських думках та історичних піснях, той етичний пафос, яким вони перейняті, Шевченкові був найбільш близький. Отже, художня своєрідність «Тарасової ночі», як і своєрідність інших ранніх історичних поем, зауважував В. Шубравський, «зумовлювалась і досвідом епічних жанрів уснопоетичної творчості. Думи, оповіді, історичні пісні, легенди були для поета джерелом пізнання не тільки духу історії, а й засобів художнього зображення» [5, с. 272].

Композиційна структура поеми – три частинна: вступ (рр.1 – 14) і частина епілогу (рр. 137–144) представляють мовленнєву партію автора, теперішній час автора; представлений у вступі кобзар в оточенні «хлопців і дівчат» – головний суб'єкт наративної структури поеми, своєю розповіддю-співом він трансформує минулий історичний час головних подій, в художній теперішній історичний час представлених сюжетних перепитій; нарешті третім складником композиційної структури поеми є мовленнєві партії головного героя, вкраплені у розповідь кобзаря; але історичний час героя, час зображених подій, художньо набуває, особливо у роздумах над долею України, сучасного авторові часового підтексту. Образ кобзаря, що колоритно представлений в експозиційній частині твору, знову з'являється у епілозі поеми, творячи т. ч. її композиційне кільце. Характер зображення кобзаря у цій поемі, має схожі риси з образом кобзаря з вірша «Перебендя», особливо коли порівняти діапазон їхнього пісенно-музичного репертуару. Саме візуальний образ народного співця, та його оточення, інші штрихи, що його домальовують («На розпутті кобзар сидить / Та на кобзі грає, / Кругом хлопці та дівчата, / Як мак процвітає <...> Грає кобзар, виспівує, / Аж лихо сміється...») (рр. 1–14), формує неповторну, сповнену динаміки і стрімкого розвитку, експозицію поеми. Зміст його розповіді надає поемі характерного, так співзвучного темі епічного колориту, що певним чином позначається на його жанровій структурі, стилізованій під історичну народну пісню. Кобзарський репертуар поет означає акцентуванням його тематики: «Грає кобзар, виспівує, / Вимовля словами, / Як москалі, орда, ляхи / Бились з козаками, / Як збиралась громадонька / В неділеньку вранці, / Як ховали козаченька / В зеленім байраці» (рр. 5–12), та, що особливо прикметно, підсумковою для експозиційної частини і лейтмотивною для поеми та інших ранніх творів («Іван Підкова», «До Основ'яненка», «Гайдамаки») темою ностальгії за Гетьманщиною: «Була колись гетьманщина / Та вже не вернеться». Цей сумний двовірш у першодруку навіть виділено як мікро-строфу, що також важливе для архітекτονіки твору. Пауза, що виникає при такому композиційному вирішенні, – строфу можна сприймати як своєрідну кобзарську «заплачку», дозволяє співцеві-оповідачу змобілізувати свою енергію на емоційне, експресивне розгортання цієї теми. Тому початок нової частини поеми (рр. 17–64) подано як початок пісні, з характерним для фольклорної поетики психологічним паралелізмом: «Встає хмара з-за Лиману, / А другая з поля, / Зажурилась Україна – / Така її доля! (рр. 17–20). Означена у такий спосіб тема України розгортається далі в драматично схвильованій інтонаційній гамі з висхідним наростанням емоційної експресії («Зажурилась, заплакала, / Як мала дитина. / Ніхто її не рятує... / Козачество гине, / Гине слава, батьківщина, / Немає де дітись») (рр.21–26), яку поет збагачує логічними аргументами, та рядом історичних фактів: «Виростають нехрещені / Козацькі діти, / Кохаються невинчані, / Без попа ховають, / Запродана жидам віра, / В церкву не пускають! / Як та галич поле криє, / Ляхи, уніати / Налітають – нема кому / Порадоньки дати» (рр. 27–36). Розгорнуті у поемі історичні деталі, як помічено дослідниками, поет залучає з названих джерел («Історія Русів», альманаху «Запорожская старина»). Так уперше в Шевченкових текстах з'являється сповнений трагізму й історіософського наповнення образ батьківщини, що перебуває у стані беззахисності, а тому вся її спільнота зазнає занепаду й руїни.

Власне, таке переживання долі України, що вперше у національній літературі піднеслось до трагедійного пафосу, мотивує перехід до теми збройних виступів на захист покривдженої Батьківщини, а далі до центральної теми поеми – повстання Тараса Трясила. В такому ж динамічно експресивному схвильованому темпоритмі кобзар-наратор акцентує на болючих для національної пам'яті історичних невдачах – поразках повстань С. Наливайка та Павлюка, що особливо акцентується анафоричними структурами, короткими, ніби обірваними повідомленнями, сповненими гіркоти і болю зойками кобзарєвої душі. Вони наче вихоплені з хроніки подій: «Обіззався Наливайко – Не стало кравчини! / Обіззавсь козак Павлюга – За нею полинув!» (рр. 37 – 40). Далі з'являється ім'я центрального героя – Т. Федоровича (Трясила). У його монолозі кобзар-поет мотивує причину повстання, яке той очолив. Діями ватажка керує глибока стурбованість гіркою долею поневоленої України: «Обіззавсь Тарас Трясило / Гіркими сльозами». Експресивності, проникливого ліризму цей монолог набуває завдяки формі прямого звертання, розмови з Україною (форма, до якої Шевченко вдаватиметься не раз у ряді творів такого тематичного спектру): «Бідна моя Україно, / Стоптана ляхами ! / Україно, Україно! / Ненько моя, ненько! / Як згадаю тебе, краю, / Заплаче серденько...» (43–48). Монолог героя продовжує хвиля запитань, які з особливою переконливістю виявляють тяжкі переми, що сталися з Україною: «Де

поділось козачество, / Червоні жупани? / Де поділась доля-воля? / Бунчуки? Гетьмани?» (рр. 49–52). З характеру запитань випливає, що вони перебувають у площині іншого часу, – часу автора, й описують образ сучасної йому України. У поемі, як і в інших творах на історичну тематику, події минувшини подано через призму рефлексії над сучасним станом України. Це особливо відчувається у радикальності постановки питань, загалом у нагромадженні питальності, що з наростанням драматизму акцентується за допомогою риторичних фігур, пауз, несподіваної переміни синтаксису й переміни об'єкта звертання: «Де поділося? Згоріло? / А чи затопило / Сине море твої гори, / Високі могили?...», що трансформується в сумні констатації: «Мовчать гори, грає море, / Могили сумують, / А над дітьми козацькими / Поляки панують» (рр. 53–60). Довершують композиційну лінію нарощування трагічного переживання долі України, несподівані у такому контексті кличні форми, що підкреслюють непогамованість відчаю кобзаря-поета: «Граї же, море, мовчїть, гори, / Гуляй, буйний, полем – / Плачте, діти козацькії, / Така ваша доля!» (рр. 61–64).

Так, мотивуючи збройний протест проти завойовників етичним за своєю природою почуттям глибокої відповідальності за Україну, Шевченко підносить героя локального українсько-польського протистояння до постаті національного масштабу. Він стає першим із ряду Шевченкових історичних персонажів ретранслятором авторового трагедійного бачення сучасної йому України. Адже зміст монологу явно виходять поза часові межі подій, що лягли в основу сюжету поеми. Така глибока стурбованість долею батьківщини, смілива постановка питань національного буття відразу стала явищем у духовній історії України, початку боротьби за її відродження зброєю поетичного Слова, наснаженого патріотичними почуттями національного пророка. І мотив плачу над долею батьківщини, що також вперше у творчості Шевченка прозвучав саме у «Тарасовій ночі», був уже проекцією пророчих його плачів періоду «Трьох літ».

Більша частина рядків палкого патріотичного монологу головного героя (рр. 45–64), потрапивши під увагу цензора, була скорочена і не ввійшла у видання 1840. Але навіть у такому порізаному варіанті поема насторожила керуючого Третім відділом імператорської канцелярії Л. Дубельта, який переглядаючи твори арештованого у 1847 поета, акцентував у їхньому описі: «Ця п'єса написана з явною метою порівняння тодішнього буття Малоросії з сучасним. Автор говорить, що козаки під владою росіян, і вигукує: «Україно! Болить серце за твою долю. Де твоя свобода, гетьмани, казачтво?...» [6, с. 49]. У поле зору поліції поема «Тарасова ніч» потрапила і після смерті поета. Видана у 1860 окремим виданням, вона знаходила свого читача серед простолюду. Селянам її роздавав Г. Честахівський біля могили поета у Каневі.

Наступні після монологу героя чотири графічно виділених фрагменти (рр. 65–124) складають основну подієву частину поеми. У них змодельовано мотиви і заклик до збройного виступу, хід того протистояння, його завершення й емоційний підсумок. Дії героїв і учасників битви також відтворено через призму кобзарської пісні у відповідному їй емоційно-схвильованому реєстрі з характерними синтаксичними повторами («Обізвась Тарас Трясило / Віру рятовати, / Обізвася, орел сизий, / Та й дав ляхам знати! / Обізвася пан Трясило: / «А годі журиться! / А ходім лиш, пани-брати, / З поляками биться!»), рр. 65–72), варіюванням мотивів, переходами від сумних нот плачу і журби до заперечення цього настрою, а далі прямого заклику до збройного козацького діла. Цей дуже сконденсований, але переповнений внутрішньою динамікою переживань героя композиційний фрагмент (рр. 65–72), рельєфно виявляє художню логіку поеми, прагнення автора досягнути ефекту пробудження національного почуття, щоб мотиви трагізму трансформувати в енергію протесту, й долання настроїв поразки. Власне, в руслі таких творчих ідей, особливого значення у семантичній структурі поеми набуває оповідь про один із фактів тої історичної спроби зважитись на боротьбу із ворогом.

Окремим фрагментом у поемі представлено батальні картини. Минулий розповідний час нарації, передаючи напругу і динаміку бойових дій, трансформується у теперішній історичний. Картину битви Шевченко komponує, орієнтуючись знову ж на народнопісенну поетику. Йдеться про акцентування уваги на постаті головного героя поеми, ратне завзяття якого передано традиційними фольклорними конструкціями, для яких характерним є принцип гіперболи, спрощеного узагальненого зображення: «Вже не три дні, не три ночі / Б'ється пан Трясило. / Од Лимана до Трубайла / Трупом поле крилось» (рр. 73–76). В такому ж стилі змодельовано і образ ворога та характер протистояння з ним: «Ізнемігся козаченько, / Тяжко зажурився, / А поганий Конецпольський / Дуже звеселився» (рр. 77–80). За допомогою мінімуму поетичного тексту автор передає протистояння обох таборів. Варто відзначити, що Шевченко, відтворюючи напругу і тривалість того протистояння, близький до «Історії Русів». У поемі маємо типове для фольклору піднесення героя (у називанні його козаченьком іде нагромадження позитиву, тоді як у характеристиці ворога – негативу). У такій характеристиці закладається принцип контрасту як на рівні образів головних героїв, так і на рівні протиставної композиційної структури. Вона є принципом зображення героїв-антагоністів і їхніх дій у рр. 81–90. Згаданий в «Історії Русів» «Польський празник, Панским телом называемый, который они отправляют с пальбою и пиршествами...» [3, с. 51] Шевченко відтворює через образ Конецпольського, акцентуючи його панську схильність до бенкетування («Зібрав шляхту всю до купи / Та й ну частувати»). У Трясила ж на протигагу до шляхетського гультьяства – його самодисципліну, турботу про товариство, увагу до його думки. Атмосферу козацької ради передано діалогічними формами (рр. 81–88): «Отамани товариші, / Брати мої, діти! / Дайте мені порадоньку, / Що будем робити? / Бенкетують вражі ляхи...», народним розмовним стилем мудрої,

іронічної в оцінці ворога відповіді («Нехай собі бенкетують./ Нехай на здоров'я!»), афористичною ви-тонченістю народної мови («Нехай кляті бенкетують./ Поки сонце зайде./ А ніч-мати дасть пораду – / Козак ляха знайде» (рр. 93–96), що водночас несе у собі приховані натяки.

Головну сюжетну батальну подію поеми, що визначила її назву, композиційно виділено в окремий фрагмент (рр. 97–108). Цю кульмінаційну подію твору поет передає за допомогою динамічної й макси-мально лаконічної розповіді кобзаря-наратора. У її відтворенні використано принцип народнописаного паралелізму, коли дії людей супроводжують певні явища і стани природи. Вони також означають час і характер військової операції: «Лягло сонце за горою, / Зірки засіяли, / А козаки, як та хмара, / Ляхів обступали. / Як став місяць серед неба, / Ревнула гармата, / Прокинулись ляшки-панки – / Нікуди вті-кати!» (рр. 97–104). Завершує картину бою схід сонця над полем битви: «Зійшло сонце – ляшки-панки / Поколом лежали», – панорамний зоровий образ. Втім, в описі бою він рухається у річищі фольклор-ної поетики, особливо активно звертаючись до варіативних повторів – тричі повторює «ляшки-панки», що несе у собі негативну соціально-національну конотацію. Опис битви, власне, й завершує подієву фазу сюжетного розвитку. Наступна складова композиційної схеми твору, – розв'язка (рр. 109–124) й осмислення того, що сталося. Погляд поета все ще прикутий до поля нічної баталії. Конкретний істо-ричний контекст семантизує образ Альти. Її знову ж подано панорамно. І це згущує відчуття страшної реальності («Червоною гадукою / Несе Альта вісті...») й водночас привносить у ту реальність контекст метафоричний, історично пісенний, і відповідно інше, народне, сприйняття тої ночі як символу козаць-кої перемоги («Заспівали козаченьки / Пісню тії ночі, / Тії ночі кривавої / Що славою стала / Тарасові, козачеству, / Ляхів що приспала») (рр. 119–124). Втім, навіть у такому стилізованому фольклорними кліше описі перебігу подій, поет досить послідовно, відповідно до «Історії Русів», передав важливі мо-менти того протистояння: «Поляки собравшись в великих силах под командою Короннаго Гетмана, Конецпольскаго, повели атаку на стан Козацкий, ... Нападение повторяемо и всегда отбиваемо было несколько дней с великим уроном Польским. Наконец, Козаки, дождавшись Польского праздника, Пан-ским телом называемого, который они отправляют с пальбою и пиршествами, выслали в ту ночь полз-ком знатную часть пехоты своей в одну ближайшую балку, и на разсвете ударили с двух сторон на стан Польский ...» [3, с. 51].

Динамізму розгортання сюжету поеми надає досконале її тематичне компонування. Кожний новий фрагмент, що, як правило, починається яскравим зоровим образом зі сфери природи, дає певний міні-мум художньої, логічно вивершеної інформації.

Зоровим панорамним образом поет починає і наступний змістовий фрагмент (рр. 125–136), що скла-дається з трьох катренів, – епічний епілог кобзарської пісні: «Над річкою, в чистім полі / могила чорніє, Де кров текла козацькая, / Трава зеленіє» (рр. 125–128). Тут мотив слави козацької з попередньої строфи розгорнуто вже на іншому рівні, – рівні історичної пам'яті. Сумні спогади, що час від часу зринають у думках козацьких нащадків («Згада козак Гетьманщину, / Згада та й заплаче!») (рр. 131–132), навіюють і надію на непроминальність тієї слави, її історично-національну, суспільну значущість. Тому попри сумний мотив, завершальний акорд епічного епілогу містить і оптимістичну ноту: «Було колись, па-нували, / Та більше не будем!.. / Тії слави козацької / Повік не забудем!..» (рр. 133–136). Цим мотивом, що знову й знову варіативно звучатиме у «Івані Підкові», «До Основ'яненка», Шевченко започатковує історіософський, націософський дискурс його поетичної думки.

У початкових двох строфах епілогу поеми (рр. 137–144) суб'єктом мовлення, як і на початку поеми, знову стає автор. У полі його уваги кобзар, що завершив свій виступ – історичну розповідь. Перегуку-ючись із початком твору ці зорові образи творять композиційне кільце поеми, що надає вишуканості й композиційної вивершеності її художній структурі. Поет акцентує живий контакт свого героя з слухача-ми: «Умовк кобзар, сумуючи: / Щось руки не грають. / Кругом хлопці та дівчата / Слізеньки втирають» (рр. 137–140). Тут, як і в «Думи мої, думи мої», відтворено бачення Шевченком емоційної сугестивності свого поетичного слова. Зворушений до сліз читач, що сприймає його слово душею, має певне програ-мове значення у насиченій рефлексіями творчості поета. І початки таких творчих рефлексій – навіть не у програмному «Думи мої, думи мої» (бо він написаний пізніше), а саме у цьому історіософському творі.

Образ кобзаря, що став емоційним ядром поеми, як в експозиційній частині, так і в епілозі, наповнив її особливим національним колоритом, а водночас і романтичним духом свободи, внутрішньої мужнос-ті, готовності оптимістично прийняти будь-які повороти долі. Таке враження навіює пісенне заверше-ня поеми, – фінальний акорд поеми, яким є кобзарева жартівлива приспівка: «Нехай буде отакечки! / Сидіть, діти, у запічку, / А я з журби та до шинку, / А там найду свою жінку./ Найду жінку, почастью, / З вороженьків покепкую» (рр. 145–150). Характерне зображення кобзаря, як людини багатой душевної натури, митця широкого діапазону, знову ж таки вперше Шевченко нашікував у поемі «Тарасова ніч», розвинувши й поглибивши програмно у «Перебенді».

Композиційний прийом поеми, за яким у основу її наративної структури поставлено образ кобзаря, все ж не став вирішальним чинником її віршової організації. Шевченко не вдався до віршової стилізації думи, а писав звичайним своїм 14-складовиком; тільки остання приспівка кобзаря – у ритмі шумки (4 + 4) 4/ [7, с. 301].

Отже, з жанрового боку «Тарасова ніч» є оригінальною художньою формою, – історичною поемою з виразними елементами стилізації під народну історичну пісню. А рефлексії над долею України нада-ють цьому творові історіософського змісту. Тому його історизм, подібно як історизм «Історії Русів»,

що була основним джерелом поеми, трансформується в наснажений етичним переживанням автора потужний своєю сугестивною силою міфологізм. Мотив сучасності, – на думку С. Смаль-Стоцького, – у поемі головний. Втім, такий висновок, як і його не дуже переконливе заперечення щодо жанру поеми як історичної («Тарасову ніч» (її, як і поему «Іван Підкова» він схильний «вважати хіба тільки історично-побутовим спомином» [8, с. 59], дають підстави розглядати її як історіософську рефлексію.

Власне, ідейно-художню семантику поеми, її задум, її історіософську думку, увиразнює послідовно витриманий принцип композиційного протиставлення картин минулого і поетового сучасного, піднесення колишньої козацької слави, над тим поглинутим буденністю духовним станом, який характеризує козацьких нащадків. Показовим щодо такого принципу контрасту є і останній фрагмент розповіді кобзаря. В ній поет концентрує увагу на картині поля, де як нагадування про полеглих за волю «Могила чорніє, / Де кров текла козацькая»). Ця точка історичного простору, символічно поєднує в контрастну опозицію героїку минулого і повне затишшя як стан теперішнього. Акцентовані образи асоціативно розгортаються в рефлексію, в мотив туги за Гетьманщиною, козацькою героїкою, нагадування про непроминальність слави: «Тії слави козацької / Повік не забудем!..». Цей побудований на принципі поєднань і протиставлень образно-тематичний комплекс стає домінуючими і в поемі «Іван Підкова» та посланні «До Основ'яненка», що склали окрему тематичну групу, своєрідний історичний триптих «Кобзаря» 1840.

Література:

1. Листи до Тараса Шевченка / Сканування та обробка : Максим, «Ізборник» (<http://litopys.kiev.ua>). – К., 1993. – 384 с.
2. Шевченко Тарас. Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Шевченко; редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. Наукова думка, 2001.
3. Кониський Г. Історія Русів або Малої Росії / Г. Кониський. – Москва, 1846. – 322 с.
4. Івакін Ю. Образний світ / Ю. Івакін // Творчий метод і поетика Т. Г. Шевченка. – К., 1980. – С. 98.
5. Шубравський В. Є. Жанри / В. Є. Шубравський // Творчий метод і поетика Т. Г. Шевченка. – К., 1980. – С. 192–302.
6. Бородін В. С. Шевченко і царська цензура. Дослідження та документи 1840–1862 років / В. С. Бородін. – К., 1969. – 169 с.
7. Колесса Ф. Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка / Ф. Колесса // Фольклористичні праці. К., 1970. – 169 с.
8. Смаль-Стоцький С. «Тарасова ніч» // С. Смаль-Стоцький // Т. Шевченко. Інтерпретації. – Черкаси, 2003. – 237 с.